

Pobačaj u judaizmu – u starozavjetnim spisima, Talmudu, rabinskoj književnosti i u vrijeme holokausta

Kotel Dadon*

kdadon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3542-3754>

<https://doi.org/10.31192/np.21.3.1>

UDK: 173.4:26

26:173.4

Izvorni znanstveni rad /Original scientific paper

Primljeno: 5. ožujka 2023.

Prihvaćeno: 19. travnja 2023.

Problematika pobačaja sporna je i osjetljiva. Otvara brojna pitanja i nedoumice iz raznih područja, a često je i u fokusu javnosti širom svijeta. U ovom se članku raspravlja o pobačaju u judaizmu. Analizirat će se različiti izvori judaizma koji se bave pitanjem pobačaja, od pisane do usmene Tore, što uključuje literaturu Talmuda, Mišne, Midraše, kao i kasnu rabinsku literaturu. Osim teoretske i analitičke rasprave o apstraktnim principima vezanima uz pobačaj, autor će se osvrnuti i na praktične aspekte, stav židovskoga zakona prema pobačaju u raznim slučajevima – od onih kada su razlozi pobačaja vezani uz majku, kao što su izravna ili neizravna tjelesna ili mentalna opasnost za život majke zbog trudnoće, preko razloga koji su vezani uz fetus, kao što je malformacija fetusa koja je možda uzrokovana majčinim zdravstvenim stanjem ili nekom nasljednom bolešću fetusa, do slučajeva kada je odluka o pobačaju uzrokovana nekim vanjskim čimbenikom, primjerice socioekonomskom situacijom, silovanjem, prostitucijom ili incestom. U završnom se dijelu članka istražuje pitanje pobačaja u vrijeme holokausta.

Ključne riječi: fetus, judaizam, pobačaj, rabin, responsa, Talmud.

---

* Izv. prof. dr. sc. Kotel Dadon, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Katedra za judaistiku; glavni rabin Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj; Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb.

Uvod**

Nakon odluke Vrhovnog suda da opozove odluku o dopustivosti obavljanja pobačaja, Sjedinjene Američke Države su u previranju. Osim toga, i ostatak svijeta pokazuje veliko zanimanje za dramu koja razara američko društvo. Pitanje izazvanog pobačaja osjetljivo je i kontroverzno. Otvara pitanja i izaziva sumnje na mnogim poljima – medicinskom, psihološkom, filozofskom, društvenom, demografskom, moralnom, političkom, pravnom i vjerskom. To je tema koja se često pojavljuje u javnosti, kako globalno tako i u pojedinim narodima, različitim kulturama i religijama.

Općenito govoreći, može se reći da je u većini drevnih kultura pobačaj bio zabranjen. Otpor naroda Istoka bio je odlučniji od onoga na Zapadu. Na primjer, budistička religija strogo zabranjuje pobačaj, a one koji ga obavljaju oštro kažnjava. Neke kulture pobačaj su izjednačile s ubojstvom. Asirski zakon osuđivao je na smrt žene koje su pobacile, a slično je bilo i u Egiptu. Antička Grčka bila je ambivalentna prema pitanju izazvanog pobačaja te je postojalo više različitih stavova. Pitagorejci su fetus smatrali živim bićem od trenutka oplodnje te su smatrali da ga se ne smije ozlijediti. Platonova i stoička filozofska škola su pak pretpostavljale da je fetusu život dan tek u trenutku rođenja te se stoga nisu protivili izazvanom pobačaju. Rimski zakon od konca drugog stoljeća naše ere je zabranjivao pobačaj.¹ Kršćanstvo je poznato po apsolutnom protivljenju pobačaju od trenutka začeća. Iako se i pristup kršćanstva ovom pitanju donekle promijenio tijekom brojnih generacija, općeniti trend je suprotstavljanje izazvanom pobačaju.

Pitanje pobačaja po svojoj je naravi toliko aktualno da je to medicinsko pitanje o kojem se najviše raspravlja u crkvenoj literaturi.² U većini dobro poznatih liječničkih zakletvi liječnici se zaklinju da neće pomagati ženama da pobace svoje fetuse. S druge strane, u drugoj polovici 20. stoljeća došlo je do bitnih promjena u zapadnom svijetu u vezi pobačaja. Bio je to ključan dio promjene potaknute feminističkim pristupom koji podržava apsolutnu slobodu žene da obavi pobačaj ako to želi. Tijekom posljednjih godina ojačali su suprotni društveni procesi koji podržavaju konzervativne kršćanske stavove u vezi ovog pitanja, a borba za i protiv dopustivosti pobačaja u SAD-u aktualnija je nego ikad.³

**Članak je nastao na temelju izlaganja održanog na međunarodnom znanstvenom skupu »O abortusu interdisciplinarno« na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 27. listopada 2022.

¹ Za više informacija o antičkom svijetu vidi: I. JAKOBOVITS, *Harefua vehajahadut. Mehkar hasšivati vehistori al jahas hadat hajehudit larefuah*, Jeruzalem, Mossad HaRav Kook, 1966, 206-214.

² Usp. A. KLARMAN, *The Crux of Pastoral Medicine Perils of Embryonic Man*, Ratisbon, Pustet & Co., 1912, 135; A. O'MALLEY, J. J. WALSH, *Essays in Pastoral Medicine*, New York, Longmans, Green, and Co. 1906, 54.

³ Za više o povijesnim procesima izazvanog pobačaja vidi: Y. LEIBOWITZ, *Harefua veErke HaHaim, Divre HaKatedra LeToldot HaRefua*, 1 (1977) 1, 2-12; A. STEINBERG, *Enciklopedja*

Ovaj članak će se baviti pravnim položajem izazvanog pobačaja u judaizmu. U njemu će se analizirati različite izvore judaizma koji govore o pitanjima pobačaja, od pisane Tore do usmene Tore⁴ i izvore kasne rabinske literature. Kao što će se vidjeti, raznovrsni načini interpretacije nekih od ovih izvora doveli su do pojave raznovrsnih ideoloških temelja raznih stavova o pobačaju. Osim teoretske i analitičke rasprave o temeljnim principima pitanja pobačaja, rad će se baviti i praktičnim značenjem i mišljenjem židovske halahe⁵ o pobačaju u raznim situacijama. Na kraju članka analizirat će se situaciju u kojoj su Židovke bili prisiljene na pobačaj tijekom strašnog vremena holokausta.

1. Temeljni aspekti – moralnost i pravni položaj pobačaja

Kao što je svima dobro poznato, kada je riječ o etičkim pitanjima teško je postići općenito suglasje, osobito u pluralističkom društvu. Doista, prostoje mnogobrojne struje vrlo različitih mišljenja o ovome pitanju. Zakonski položaj fetusa najutjecajniji je faktor u moralnom pristupu pitanju pobačaja. Postoji nekoliko glavnih opcija o pravnom položaju fetusa. Prva tvrdi da je fetus dio ženina tijela, baš kao što su to njezini unutrašnji organi. On je *pars viscerum matris*, kako to kaže rimsko pravo. Budući da je fetus u potpunosti biološki ovisan o majci, on nema samosvijesti, ne razmišlja i nema slobodu izbora. Prema ovome mišljenju, fetus uopće nema neovisan pravni položaj te stoga s točke gledišta morala postoji opravdanje za izazvani pobačaj ako ga žena želi. S druge strane, može se reći da je i novorođenčad u potpunosti ovisna o roditeljima. Jednako tako, današnja znanost tvrdi da je fetus živ i neovisan organizam već u ranim fazama trudnoće. Genetički gledano, fetus je zaseban organizam nedugo nakon oplodnje. Već tri tjedna poslije dana oplodnje srce fetusa radi, a nakon šest tjedana, gledano izvana, fetus poprima ljudsko obličje nakon što je završena faza organogeneze (oblikovanja organa), neovisno se kreće, a njegov živčani sustav razvija se u maternici tijekom trudnoće te nakon poroda.

Druga opcija tvrdi da fetus ima zaseban pravni položaj i sva ljudska prava koja su jednaka pravima majke koja ga nosi. Na kraju krajeva, nema stvarne razlike između fetusa i novorođenčeta jer je razvoj života dugotrajan proces koji se ne zbiva u nekom kratkom, točno određenom trenutku. Proces započinje oplodnjom i završava pubertetom. Stoga svaka odluka u vezi sudbine fetusa

Hilhatit Refuit, Jeruzalem, Mahon Schlesinger, 1991, II – »hapala«, 47-115; D. SINCLAIR, Hajesod haMišpati šel Isur hapala baMišpat haLvri behašvaa lešitot mišpat aherot, *Šnaton hamišpat haLvri*, 5 (1978) 177-207.

⁴ Za više o *Pisana i usmena Tora* vidi: K. DADON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Zagreb, Profil, 2009, 483-499; K. DADON, *Pisana i Usmena Tora. Može li jedna bez druge?*, *Nova prisutnost*, 10 (2012) 3, 419-442.

⁵ Halaha – 1. pravni dio židovske vjerske književnosti; naziv dolazi od glagola *halah* (ići), jer idemo, tj. slijedimo židovsko pravo; 2. pojedina odredba iz sustava halahe.

mora biti temeljena samo na brizi za fetusovu dobrobit i zato se svaki aktivan pokušaj ozljeđivanja fetusa, uključujući i pobačaj, mora smatrati ozljeđivanjem bespomoćnog.

Treća je opcija kombinacija prve dvije i prema njoj je fetus doista neovisno biće, različito od majke, ali njegov pravni status nije jednak statusu majke (tj. fetus nema status već rođene osobe). Prema ovom mišljenju, status i prava fetusa proizlaze iz potencijalnog rođenja ljudskog bića. Fetus prvo mora biti rođen da bi postao osoba sa svim pravima, ali ta su prava manja od prava majke koja je definirana kao osoba sa svim pravima. Prema ovom pristupu, fetus se ne smije ozlijediti, osim ako za to postoji ozbiljan moralni razlog, na primjer, kada fetus ugrožava život majke.

2. Pravni položaj izazvanog pobačaja u judaističkim izvorima

Prema židovskom zakonu, fetus je biološki živo biće. Kao što smo spomenuli, srce fetusa kuca već početkom četvrtog tjedna nakon oplodnje, a izvanjski gledano, faza stvaranja organa završava koncem šestog tjedna. Od trenutka oplodnje fetus je živo tijelo te ga je stoga zabranjeno ozlijediti. Pritom ni činjenica da je fetus u potpunosti ovisan o majci ne daje dopuštenje da ga se ozlijedi. Ali, kako ćemo kasnije vidjeti, prema židovskom zakonu, izazvani pobačaj nije zakonski kažnjiv kao ubojstvo.

2.1. Pobačaj u Svetom pismu

Glavni i jedini izvor o pitanju pobačaja u pisanoj Tori nalazimo u Knjizi Izlaska. O zakonu učimo neizravno, na temelju slučaja sukoba dvoje ljudi tijekom kojeg jedan nehotice udari trudnu ženu te tako uzrokuje pobačaj i smrt fetusa:

»Ako se ljudi pobiju i udare trudnu ženu te ona pobaci, ali *druge štete* [K. D.] ne bude, onda onaj koji ju je udario neka plati odštetu koju zatraži njezin muž. On neka plati kako suci odrede. Bude li *drugog zla* [K. D.], neka se dâ: život za život« (Izl 21,22-23).⁶

Zbog velike važnosti ovoga stiha i njegova tumačenja, evo i na hebrejskom:

«וְכִי־יִנְצוּ אָנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיִּצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אִסּוּן [K. D.] עָנֹשׁ יַעֲנֹשׁ פְּאֻשֵׁר יִשִּׁית עָלָיו
בְּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלְגִים: וְאִם־אִסּוּן [K. D.] יִהְיֶה וְנִתְּתָה גֹּפֶשׁ תַּחַת גֹּפֶשׁ»

Prema tumačenju mudraca u Talmudu, riječ »אסון« koja se pojavljuje u stihu, a koja znači katastrofa, »veće zlo«, ili kako prevodi Biblija u izdanju Kršćanske

⁶ J. KAŠTELAN, B. DUDA (gl. ur.), Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008. (dalje KS). Tetragram iz originalnoga prijevoda KS zamijenjen je u ovom radu Božjim imenom Vječni ili Gospod, jer u židovstvu nije dopušteno koristiti se Božjim imenom JHVH.

sadašnjosti, u ovome kontekstu »drugo zlo«,⁷ odnosi se na ženu. Tumačenje je da ako je fetus umro, ali se ženi nije dogodila nikakva katastrofa, onda je kazna za osobu koja je uzrokovala pobačaj i gubitak fetusa financijska⁸ i mora biti plaćena mužu stradale žene. No, ako se ženi dogodila katastrofa, tj. ako je žena umrla i njezina je smrt posljedica ozljede, onda je kazna za osobu koja ju je udarila duša za dušu, tj. smrt. U stvarnosti, prema zakonu, kazna za čovjeka koji je udario ženu i uzrokovao njezinu smrt je otkupnina, tj. kazna je novčana jer nije postojala namjera da se ikoga ubije.⁹ Princip kojega iz ovog učimo je nedvosmislen: prema židovskom zakonu, postoji jasna pravna granica koja dijeli status fetusa od statusa novorođenčeta izvan majčine utrobe. Pobačaj fetusa nije isto kao i ubojstvo.¹⁰ Prema Hamurabijevu zakoniku, nastalom otprilike pet stotina godina prije Tore, kazna koja se primjenjuje kada je uzrok smrti fetusa udarac kojega je zadobila majka, ista je kao i u židovskom zakonu – samo financijska kompenzacija. Ako, pak, majka umre zbog udarca, prema zakonima Babilona mora biti ubijena kćer čovjeka koji je udarcem ubio trudnicu: »209. Ako čovjek udari slobodnu ženu i ona zato izgubi svoje nerođeno dijete, čovjek joj mora platiti deset šekela za taj gubitak. 210. Ako žena umre, i njegovu kćer treba ubiti.«¹¹

Proučimo li grčki prijevod Tore kojega su prihvatili crkveni oci, vidimo da je isti stih shvaćen i protumačen na drugačiji način. Septuaginta riječ $\eta\theta\delta\alpha$ prevodi u kontekstu fetusa, a ne žene:

»²²ἐὰν δὲ μάχωνται δύο ἄνδρες καὶ πατάξωσιν γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιωθήσεται καθότι ἂν ἐπιβάλλῃ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός, δώσει μετὰ ἀξιώματος ²³ἐὰν δὲ ἐξεικονισμένον ἦν, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς.«¹²

»²²I ako se dvojica muškaraca sukobe i udare trudnicu, a dijete se rodi nesavršeno oblikovano, počinitelj mora platiti kaznu: njezinu visinu odredit će ženin

⁷ U prijevodu KS ista je riječ $\eta\theta\delta\alpha$ prevedena različito, jednom kao *druge štete*, a drugi put kao *drugog zla*.

⁸ O učenju da za gubitak fetusa treba platiti novčanu kaznu, vidi: S. HOROWITZ i dr. (ur.), *Mehilta Derabi Išmael*, Jeruzalem, Wahrman Books, 1970, Mišpatim, 8; P. KEHATI, *Mišna with Commentary*, Jeruzalem, Eliner Library, Dept. for Torah Education and Culture in the Diaspora of the World Zionist Education, 1987, Baba Kama 5:4; usp. *Babilonski Talmud* (= BT) *Baba Kama*, Vilnius izd., 1961, 48b; S. Y. ZEVIN (ur.), *Talmudic Encyclopedia*, Jeruzalem, 1956, VII, 592-599.

⁹ Usp. *BT Sanhedrin*, 79a-b; MAJMONID, *Mišne Tora*, Jeruzalem, 1974. (reprint varšavskog izdanja iz 1881.), hilhot Roceah ušmirat haNefeš 4:1; K. DADON, Biblijska kazna: »Oko za oko« (Izl 21,22-25; Lev 24,17-22; Pnz 19,16-21), odmazda ili naknada štete?, *Obnovljeni život*, 67 (2012) 4, 441-457.

¹⁰ Usp. A. S. AVRAHAM, *Nišmat Avraham*, Jeruzalem, 1986, III, Hošen Mišpat, 425:1; Steinberg, *Enciklopedija...*, 47-115.

¹¹ Hamurabijevi zakoni: <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp> (07.08.2022). Hrvatski prijevod svih tekstova citiranih u ovom radu s engleskog, hebrejskog i aramejskog izradio je autor.

¹² Septuaginta: <https://www.elopos.net/elpenor/greek-texts/septuagint/chapter.asp?book=2&page=21> (05.03.2024).

suprug, platit će je prema procjeni. ²³Ali, ako je dijete savršeno oblikovano, dat će život za život.«

Prema takvom shvaćanju tumačenja ovoga stiha, ako je fetus pobačen u ranoj fazi trudnoće, kazna je novčana, ali ako se zbilja tragedija i pobačen je fetus u poodmakloj fazi trudnoće, kazna je smrt. Filon Aleksandrijski također ove stihove tumači u skladu s grčkim prijevodom:

»(108) Ali, u slučaju da se netko posvađa s trudnicom i udari je u trbuh, a ona zatim pobaci, ako je začeto dijete još neoblikovano i neformirano, počinitelj će biti kažnjen globom, kako zbog napada kojeg je počinio, tako i stoga što je spriječio prirodu koja je oblikovala i pripremala najizvrsnije od svih bića da dođe na svijet. Ali, ako je dijete koje je bilo začeto poprimilo pravi oblik u svim svojim dijelovima, te već ostvarilo sve adekvatne vezivne i razlikovne karakteristike, onda će on umrijeti.«¹³

S druge strane, latinski prijevod Vulgate te stihove prenosi u skladu s talmudskim učenjem:

»²²Si rixati fuerint viri et percusserit quis mulierem praegnantem et abortivum quidem fecerit sed ipsa vixerit subiacebit damno quantum expetierit maritus mulieris et arbitri iudicaverint. ²³Sin autem mors eius fuerit subsecuta reddet animam pro anima.«¹⁴

»²²Ako se muškarci posvađaju i jedan udari trudnicu, a ona pobaci, ali sama preživi, muškarac će biti odgovoran za onoliko odštete koliko ženin suprug zatraži i koliko suci dodijele. ²³Ali, ako žena od udarca umre, počinitelj će dati život za život.«

Idea da biblijski zakon smatra ubojstvo fetusa osobitim oblikom ubojstva pojavljuje se i u djelima suvremenika Filona Aleksandrijskog, Josipa Flavija:

»Štoviše, zakon propisuje da podignemo sve svoje potomke i zabranjuje ženama da uzrokuju pobačaj onoga što se zanjelo ili da to kasnije unište. A, ako se čini da je to žena učinila, ona je ubojica svojeg djeteta; uništila je živo stvorenje i oslabila ljudski rod. Stoga, ako itko počinu takav blud ili ubojstvo, on ne može biti čist.«¹⁵

Ovo tumačenje grčke Septuaginte i Filona koji je živio u okruženju helenističke Grčke, bez sumnje ukazuje na shvaćanje da fetus još u majčinoj utrobi postaje osoba u svim slučajevima, pa i u zakonu koji govori o ubojstvu. Ovakav je stav bio popularan u grčkoj kulturi.¹⁶ Filon i drugi židovski pisci pisali su za

¹³ F. ALEKSANDRIJSKI, *De specialibus legibus*, III, XIX, <http://www.earlyjewishwritings.com/text/philo/book29.html> (05.03.2023).

¹⁴ Biblia Sacra Vulgata, https://vulgate.org/ot/exodus_21.htm (05.03.2023).

¹⁵ J. FLAVIJE, *Protiv Apiona*, II, 25: <http://penelope.uchicago.edu/josephus/apion-2.html> (05.03.2023).

¹⁶ Usp. M. WEINFELD, Hamatat ubar – Emdata šel masoret Israel behašvaa leEmdat amim aherim, *Zion*, 42 (1977) 3-4, 129; D. SINCLAIR, Mifgaš ben mišpat lemusal besugijat hahapala: Mišpat Ivri, kanoni, mekubal veIsrael, *Hamišpat*, 13 (1999) 239-262.

židovsku i ne-židovsku publiku koja je bila pod snažnim utjecajem grčke kulture i grčkoga morala. Takvi bi slušatelji odbacili moralno tumačenje vjerskoga teksta koji je odstupao od prihvaćenih ideja njihove helenističke kulture koja smatra da je fetus oblikovan u majčinoj utrobi savršeno ljudsko biće s pravom na zaštitu kaznenog zakona i čije namjerno uništenje jest ozbiljan moralni prekršaj. Stoga, usprkos dobro znanom halahičkom tumačenju, svoje su tumačenje prilagodili ciljanoj publici.¹⁷

Ranokršćanski crkveni oci, koji su se obraćali toj istoj publici koja je slijedila grčku kulturu i moralnost, prihvatili su ovo tumačenje te odlučili da je ubojstvo fetusa umorstvo.¹⁸ Tako je grčka verzija biblijskog zakona koji govori o udaranju trudnice i ubojstvu njezina fetusa postala središnji izvor prihvaćanja razlike između oblikovanog fetusa i neoblikovanog fetusa u ranome kršćanstvu.¹⁹ Kao što je poznato, Katolička crkva ukinula je ovu razliku između oblikovanog i neoblikovanog embrija 1869. godine iz straha za moralnu razinu društva te je trenutni stav Crkve da su svi pobačaji zabranjeni već od trenutka oplodnje.²⁰ Zapanjujuće je da je religiozno tumačenje dvaju biblijskih redaka uzrokovalo različito pravno razmišljanje. Prema helenističko-kršćanskom razumijevanju ovih redaka u središtu je pažnje fetus, njegove razvojne faze u maternici i njegova zaštita, dok je prema židovskom zakonu u sastavljanju zakona o pobačaju naglasak stavljen na majku i na njezinu zaštitu.

2.2. Pobačaj u Talmudu

Glavni talmudski izvor koji govori o izazvanom pobačaju je sljedeća Mišna:

»Ako žena teško rađa, treba razrezati dijete u njezinoj utrobi i izvaditi ga ud po ud jer njezin je život važniji od života djeteta. Ali, ako je već izašao veći dio djeteta, čedo se ne smije dirati jer se ne smije jedna osoba stavljati ispred druge.«²¹

Ova Mišna raspravlja o situaciji kada se majka u porodu nađe u situaciji koja je opasna po njezin život te tada razlikuje dva slučaja: sve dok fetus još nije izašao iz majčina tijela,²² dopustivo je ubiti fetus da bi se spasila majka.²³ Druga je situacija ona u kojoj je veći dio fetusa već izašao iz majčina tijela. U tom je slučaju zabranjeno ozlijediti fetus bez obzira na to što on možda ugrožava majčin život jer je stav Talmuda da se »jedna duša ne može odbaciti radi druge duše«.

¹⁷ Usp. Sinclair, *Mifgaš...*, 251.

¹⁸ Usp. *isto*.

¹⁹ Usp. Jakobovits, *Harefua vehajahadut...*, 173-174.

²⁰ Usp. Sinclair, *Mifgaš...*, 253.

²¹ Kehati, *Mišna...*, Oholot, 7:6.

²² Dok još nije izašla većina tijela ili većina glave, *BT Sanhedrin*, 72b.

²³ Raši – R. Šlomo Itchaki (1040-1105) – u svom komentaru na Talmud dodaje i objašnjava da sve dok fetus nije izašao na svijet, on nije נפול, doslovno »duša«, a zakonski gledano nije osoba te ga je stoga dopušteno ubiti i spasiti majku, u: *BT Sanhedrin*, 72b.

Značenje riječi »duša« נפש u ovome kontekstu nije samo čisto semantička nego se pojavljuje i u biblijskom stihu vezanom uz smrtnu kaznu na koju je osuđena osoba optužena za zločin ubojstva:

«וְאִישׁ כִּי יַבֵּהּ כָּל-יְנֻפֵּשׁ אָדָם [K. D.] מוֹת יוֹמָת:»

»Ako čovjek zada smrtnu udarac *drugome*²⁴ [K. D.], mora se smaknuti« (Lev 24,17).

Talmud iz te riječi נפש אדם = *čovjekova duša*, zaključuje da se smrtna kazna za ubojstvo primjenjuje samo kada je žrtva bila »duša«, to jest osoba koja je tjelesno mogla preživjeti.²⁵ Stoga se smrtna kazna ne primjenjuje u slučaju ubojstva fetusa ili bilo koje osobe koja boluje od terminalnog tjelesnog nedostatka jer se u kontekstu kaznenog zakona ni na jednoga od njih ne primjenjuje termin »duša«. Talmud²⁶ pita: Ako je ispravan stav spram fetusa onaj da se radi o *rodef*,²⁷ progonitelju, tj. ako se čini da fetus progona majku da bi je ubio, a presuda u takvom slučaju je da je dopustivo spasiti progona, čak i ubojstvom progonitelja,²⁸ ne bi li tako trebalo biti i u slučaju kada je veći dio fetusa već izašao iz majčina tijela, ne bi li čak i tada trebalo biti dopušteno ubiti fetus da bi se spasila majka?

Talmud objašnjava da se fetus u utrobi smatra progoniteljem. Ali, čim izađe iz utrobe, više nije progonitelj jer se u tom trenutku dijete smatra ljudskim bićem, a opasnost za majku dolazi s Neba. Tada nije moguće točno odrediti tko koga proganja – majka dijete ili dijete majku. Stoga se zabranjeno miješati u takvu situaciju.²⁹ Halaha daje i medicinski imunitet liječniku koji je slučajno ozlijedio ženu dok je obavljao pobačaj. Kada to ne bi bilo tako, tj. kada liječnik ne bi bio zaštićen, tada bi se liječnici bojali izvršiti pobačaj i spasiti majku:

²⁴ U prijevodu KS riječi נפש אדם = *ljudska duša*, prevedene su jednostavno kao *drugi*.

²⁵ Usp. *BT Sanhedrin*, 84b.

²⁶ *Isto*.

²⁷ *Rodef* – osoba koja čini djelo koje ugrožava prijateljev život, bilo slučajno ili namjerno. Halaha uspoređuje takvu osobu s čovjekom koji progona drugoga s ciljem da ga ubije. U tom slučaju halaha dopušta svakome nazočnom da spasi progona, čak i ubojstvom progonitelja. Izvor toga zakona nalazi se u slučaju silovanja zaručene djevojke: »Ako čovjek u polju naiđe na zaručenu djevojku i silom legne s njom, onda neka se pogubi samo taj što je s njom legao; a djevojci nemoj ništa: nema na njoj krivnje kojom bi zasluživala smrt. Jer to je kao da navali tko na bližnjega svoga i ubije ga. On ju je zatekao u polju; i premda je zaručena djevojka zapomagala, nije bilo nikoga da joj priskoči u pomoć« (Pnz 22,25-27). Majmonid poučava da stih: »I premda je zaručena djevojka zapomagala, nije bilo nikoga da joj priskoči u pomoć« ukazuje da ako se u blizini nalazi netko tko je može spasiti, onda taj to mora i učiniti, služeći se pritom svim sredstvima, uključujući i ubojstvo napadača« (Majmonid, *Mišne Tora*, hilhot roceah ušmirat hanefeš 1:10 i cijelo poglavlje). Postoje i oni koji kao izvor ovoga zakona navode drugi stih (Pnz 25,11-12; Majmonid, *Mišne Tora*, hilhot roceah ušmirat hanefeš 1:8).

²⁸ Usp. R. Josef KARO (1488-1575), *Šulhan Aruh*, Jeruzalem, Ketuvim, 1992, Hošen-Mišpat, 425:1.

²⁹ *Jeruzalemski Talmud*, Venecija, 1523. Sanhedrin 8:9; Majmonid, *Mišne Tora*, hilhot roceah ušmirat hanefeš 1:9.

»Onaj koji razreže fetus u utrobi žene s dopuštenjem suda i pritom i nju ozlijedi – ako je to učinio nepažnjom, nije kriv, ako je to učinio namjerno, kriv je. Tako je radi ispravnog ponašanja na svijetu.«³⁰

2.3. Pravni položaj pobačaja koji nije učinjen iz zdravstvenih razloga i čija svrha nije spašavanje majke

Svi rabinski autoriteti bez iznimke smatraju da je zabranjen pobačaj koji nije učinjen iz zdravstvenih razloga i radi spašavanja života majke, smatra ga se negativnim i svi se slažu da je takav pobačaj nedopušten. Rasprava među rabanima bavi se srži zabrane i njezinom ozbiljnošću. Glavno je pitanje potječe li zabrana takvog pobačaja iz Tore (*Mideorajta*) ili od mudraca (*Miderabanan*)?³¹

Ovo pitanje nije čisto teoretsko, odgovor ima izravne posljedice u raznim situacijama kada se pojavi pitanje pobačaja. Mišna kaže: »Dječaka star jedan dan... tko ga ubije, kriv je.«³² Mehilta objašnjava:

»A ako čovjek udari bilo koju ljudsku dušu (Lev 24,17): Mogao bih pomisliti da to uključuje i novorođenče rođeno u osmom mjesecu trudnoće (kojem je suđeno umrijeti). Stoga je pisano: Udari li čovjek čovjeka – čime nam je dano do znanja da čovjek nije kriv, osim kada ubije onoga kome je suđeno živjeti.«³³

To znači da osoba koja ubije fetus nije kriva, osim u slučaju kada je ubila novorođenče staro jedan dan. Čak i ako se to dogodi, takav je postupak doista zabranjen, ali za njega nema smrtne kazne. Postoji i drugi izvor u Mišni u vezi kojega se raspravlja među rabinskim autoritetima. Mišna poučava:

»Ako sud odredi da trudnica mora biti pogubljena, neće se čekati da žena rodi. Bit će pogubljena odmah. Ali, ako je žena koja je osuđena na smrt u trudovima, sud će pričekati s njezinim pogubljenjem dok ne rodi.«³⁴

Drugim riječima, trudnica koja je osuđena na smrt bit će pogubljena dok je trudna, iako će i fetus umrijeti s njom. S druge strane, ako je porod već počeo, pričekat će se da rodi. Talmud objašnjava da sve dok ne počne porod, fetus je dio ženinog tijela te je stoga dopušteno ubiti ženu tijekom trudnoće. Ali, kada započne porod, dijete već jest zasebno tijelo. Halahički stručnjaci ne slažu se govori li ovaj izvor o ozbiljnosti zabrane pobačaja i ubojstva fetusa ili možda iz ovoga izvora ne trebamo učiti jer je riječ o neobičnim i izvanrednim okolnostima slučaja pogubljenja trudnice.³⁵ Prema mišljenju da zabrana pobačaja

³⁰ *Tosefta*, LIEBERMAN (ur.), New York, 1965-1988. Gitin 4:7.

³¹ Za više o razlikama između ove dvije kategorije vidi u: Dadon, *Židovstvo...*, 335-337.

³² Kehati, *Mišna...*, Nida, 5:3.

³³ Horowitz, *Mehilta...*, 21:12.

³⁴ Kehati, *Mišna...*, Arahin 1:4.

³⁵ Usp. R. Ben Cion Meir Hai UZIEL (1880-1953), *Responsa Mišpete Uziel*, Jeruzalem, HaVaad Lehocaat kitve haRav Uziel, 2000, III, Hošen Mišpat 43; R. Šaul YISRAELI (1909-1995)

dolazi iz Tore, temelj zabrane pobačaja potječe iz općenite zabrane ubojstva. Ali, u ovom slučaju nije riječ doista o ubojstvu jer je kazna za ubojstvo smrt, a nema kazne za ubojstvo fetusa.³⁶ Velika većina halahičkih stručnjaka smatra da zabrana pobačaja dolazi od mudraca.³⁷ Postoji mišljenje da nema zabrane ubojstva fetusa jer, kao što je rečeno, Talmud ne smatra da je fetus prije rođenja *nefeš*, »duša«, te se stoga na njega ne može ni primjenjivati zabrana ubojstva.³⁸ Istovremeno, iako za ubojstvo fetusa nije predviđena smrtna kazna, neki smatraju da je takav čin svejedno zabranjen.³⁹ I konačno, postoji mišljenje da nema halahičkog razloga da se zabrani pobačaj jer fetus pravno gledano nije osoba te stoga nema niti ubojstva, ali da pobačaj svejedno treba zabraniti iz moralnih razloga da se ljude ne bi ohrabrivalo da ga čine.⁴⁰

2.4. Smisao zabrane pobačaja

U židovskom misticizmu postoji eksplicitna referenca uz zabranu izazvanog pobačaja. Zohar objašnjava da je temelj zabrane pobačaja činjenica da:

»Osoba koja ubije fetus u ženinoj utrobi oskvrnjuje ono što je izgradio Presveti i njegovih je ruku djelo (...) Izrael je hvaljen jer, bez obzira na naredbu koju su dobili u Egiptu: 'Svako muško dijete koje se rodi Hebrejima bacite u Rijeku!' (Izl 1,22), niti jedna jedina osoba nije ubila fetus u utrobi žene, a kamoli nakon njegova rođenja. Zahvaljujući tome Izrael je izašao iz sužanjstva.«⁴¹

Drugo objašnjenje zabrane pobačaja povezano je sa zabranom uništavanja sperme, jer oba ova čina uništavaju potencijal stvaranja ljudskoga bića.⁴² Kao što je dobro poznato, u judaizmu je zabrana uništavanja sperme vrlo ozbiljna.⁴³ Stoga zabrana pobačaja treba biti puno stroža jer se tijekom pobačaja uništava potencijalno ljudsko biće koje je razvijenije od sperme. Još jedan razlog kojeg spominje rabinska literatura *responsi*⁴⁴ je općenita zabrana nanošenja povrede

Responsa Amud HaJemini, Jeruzalem, Mahon HaTora veHamedina, 2000, pitanja 32, 209; R. Yair Chayim BACHARACH (1639- 1702), *Responsa Havot Jair* Lavov, 1896, 31; R. Jacob ben Tzvi EMDEN (1679-1776), *Responsa Šeelat Jaavac*, Lemberg, 1884, 42.

³⁶ Usp. *Tosafot*, u: *BT Sanhedrin*, 59a, »Leka«.

³⁷ Usp. Uziel, *Responsa...*, Hošen Mišpat, 46; R. Eliezer WALDENBERG (1915-2006), *Responsa Tzitz Eliezer*, sv. I-XVI, Jeruzalem, 1945-1983, IX, 51:3; Avraham, *Nišmat...*, Hošen Mišpat 425:1.

³⁸ Usp. Waldenberg, *Responsa...*, IX, 51:3.

³⁹ Usp. R. Isaac Juda SCHMELKES (1828-1905), *Responsa Beit Yitzchak*, Przemysl, 1875, Jore Dea, II, 162.

⁴⁰ Usp. Bacharach, *Responsa...*, 31.

⁴¹ *Zohar*, Varšava, 1867, Izlazak 3b.

⁴² Usp. Bacharach, *Responsa...*, 31.; Uziel, *Responsa...*, III, Hošen Mišpat 46.

⁴³ Usp. K. DADON, Umjetna oplodnja u židovstvu, *Nova prisutnost*, 12 (2014) 1, 67-90, 73-74; *BT Jevamot*, 34b; *BT Nida*, 13a; Majmonid *Mišne Tora*, Hilhot Isure Bia 21:18; Karo, *Šulhan Aruh*, Even HaEzer, 23, 1-2; Emden, *Responsa...*, 43.

⁴⁴ Responsa – odgovori, u hebr. izvorniku: *šelot utešuvot* – pitanja i odgovori (kratica: šut); književnost razmjene pitanja i odgovora, prije svega o halahi, između rabina i sudova u cijelosti

nekoj osobi.⁴⁵ Pobačaj čini ozljedu tijela majke. Talmud na kraju tvrdi i da se fetus smatra dijelom majčina tijela, »majčinim bedrom«,⁴⁶ pa se stoga pobačaj treba smatrati ozljeđivanjem majčina tijela. Još jedno objašnjenje zabrane pobačaja tvrdi da je riječ o protivljenju naredbi da budemo plodni i da se množimo, prve zapovijedi koja se pojavljuje u Tori.⁴⁷ Postoje i oni koji nastoje opravdati zabranu pobačaja opasnošću koja ga prati jer je poznato da sam zahvat može biti vrlo opasan. Stoga je zabranjeno majku dovoditi u opasnost izvođenjem pobačaja.⁴⁸

2.5. Odnos pobačaja prema različitim vremenima trajanja trudnoće

Talmud definira fetus u prvih četrdeset dana trudnoće ovako: »Do četrdesetog dana poslije začeća, fetus je samo voda.«⁴⁹ Na drugome mjestu, Talmud pita: »A koliko vremena mora proći da bi se fetus spoznao? Sumkhos kaže u ime rabina Meira: Tri mjeseca.«⁵⁰ Dakle, tek nakon tri mjeseca postaje i izvana vidljivo da je žena u drugome stanju. Na temelju ovih podataka, neki rabini su postavili vremensku granicu do koje se pobačaj smije obaviti. Oni rabini koji strogo zabranjuju pobačaj smatraju da se ta zabrana treba početi primjenjivati tek nakon tri mjeseca trudnoće.⁵¹ Stoga, u slučajevima kada je pobačaj dopušten, mora biti obavljen u prvih četrdeset dana trudnoće⁵² ili najkasnije do kraja prva tri mjeseca. No, kada je riječ o slučaju da se ubija fetus koji ugrožava život majke, rabini ističu majčinu dobrobit, a trajanje trudnoće postaje manje važno, čak toliko da ga se ponekad potpuno ignorira.⁵³

dijaspori, od doba gaona do danas (vidi još u Dadon, *Židovstvo...*, 540-541).

⁴⁵ Usp. R. Joseph DI TRANI (1568-1639), *Responsa Maharit*, Tel Aviv, 1959, I, 97; R. Josef ROSEN (1858-1936), *Resposa Tzafnat Paaneah*, Varšava, 1903, I, 59.

⁴⁶ *BT Hulin*, 58a.

⁴⁷ Usp. Uziel, *Responsa...*, III, Hošen Mišpat 46.

⁴⁸ Usp. R. Šlomo DRIMER (1800-1872), *Responsa Bet Šelomo*, Jeruzalem, 2006, Hošen Mišpat, 132.

⁴⁹ *BT Yevamot*, 69b.

⁵⁰ *BT Nida*, 8b.

⁵¹ Usp. R. Ovadiah YOSEF (1920-2013), *Responsa Jabia Omer*, Jeruzalem, Maor Israel, 2015, IV, Even HaEzer 8.

⁵² Usp. Bacharach, *Responsa...*, 31; Drimer, *Responsa...*, Hošen Mišpat 132; R. Chaim Ozer GRODZINSKI (1863-1940) *Responsa Ahiezer*, Tel Aviv, 1974, III, 63; Rosen, *Responsa...*, I, 59; R. Yechiel Yaakov WEINBERG (1884-1966), *Responsa Seride Eš*, Jeruzalem, 1999, III, 127; Waldenberg, *Responsa...*, VII, 48:1.

⁵³ Usp. Bacharach, *Responsa...*, 31; Weinberg, *Responsa...*, III, 127; Yosef, *Responsa...*, IV, Even HaEzer 1; R. Moše FEINSTEIN (1895-1985) *Responsa Iggerot Moshe*, Brooklyn, New York, Moriah (1959-1973), Hošen Mišpat, II, 69.

3. Mišljenje halahe o raznim slučajevima pobačaja

3.1. Razlozi pobačaja koji se odnose na majku

U nastavku teksta ćemo istražiti stav židovske halahe u slučajevima kada se pobačaj obavlja radi zaštite majke, na primjer, u slučajevima kada je nastavak trudnoće izravna opasnost za majčin život ili neizravno, zbog neke ranije bolesti koju je trudnoća pogoršala. Također ćemo ispitati i postoji li razlika između tjelesne i mentalne bolesti. Želimo naglasiti, bez prevelikog ulaženja u detalje, da je u svim slučajevima u kojima je pobačaj dopušten potreban i pristanak supruga.⁵⁴

3.1.1. Majčin je život u opasnosti zbog trudnoće ili poroda

Ovo je klasičan slučaj kojega Mišna spominje i kaže da je moguće obaviti pobačaj da bi se spasio majčin život.⁵⁵ Uobičajeni zdravstveni problemi koji pripadaju ovoj kategoriji su preeklampsija, *placenta previa*, prerano odvajanje posteljice.

3.1.2. Stanja opasna za život majke uzrokovana bolestima koje su se razvile prije trudnoće, a koje je trudnoća dodatno pogoršala

Ova kategorija uključuje težak dijabetes, srčane bolesti ili druge sistemske bolesti koje je trudnoća pogoršala i koje mogu zaprijetiti životu majke. Ovo su najčešći zdravstveni problemi vezani uz problematiku pobačaja. U takvim situacijama većina rabinskih autoriteta također dopušta pobačaj da bi se spasio majčin život. Ako postoje ovi zdravstveni problemi, ali prema procjeni liječnika situacija nije takva da je ugrožen majčin život, većina rabinskih autoriteta koji smatraju da zakon o pobačaju ne dolazi iz Tore, dopuštaju obavljanje pobačaja.⁵⁶ Isti zakon se primjenjuje i u slučajevima kada trudnoća može ugroziti neki organ, te dovesti, na primjer, do sljepoće ili gluhoće.⁵⁷

3.1.3. Mentalna bolest majke, uzrokovana ili pogoršana trudnoćom

Kao što znamo, trudnoća može uzrokovati mentalne probleme i bolesti, kao što su shizofrenija i manično-depresivna psihoza. U takvim slučajevima neki halahički stručnjaci dopuštaju pobačaj dok ga drugi zabranjuju.⁵⁸

⁵⁴ Usp. Waldenberg, *Responsa...*, IX, 51:3; R. Gedalja FELDER (1921-1991) *Responsa Šeilat Ješurun*, New York, 1964, I, 39.

⁵⁵ Kehati, *Mišna...*, Oholot, 7:6.

⁵⁶ Waldenberg, *Responsa...*, VI, 48.

⁵⁷ Yosef, *Responsa...*, IV, Even HaEzer 8.

⁵⁸ Avraham, *Nišmat...*, Hošen Mišpat 425, 15.

3.2. Razlozi pobačaja koji se odnose na fetus

U nastavku ćemo vidjeti što židovska halaha nalaže u slučajevima kada je stanje samog fetusa razlog pobačaja, na primjer u slučajevima kada fetus ima neki nedostatak koji može biti posljedica majčinog zdravstvenog stanja ili neke nasljedne bolesti fetusa.

3.2.1. Majčin zdravstveni problem koji može uzrokovati oštećenje fetusa

Riječ je o virusnim bolestima kojima se majka može zaraziti, osobito početkom trudnoće, kao što su vodene kozice, *herpes simplex*, sifilis, toksoplazmoza i druge. Osim toga, fetus može biti oštećen i stoga što majka uzima neke lijekove ili je zračena tijekom trudnoće. Mišljenja rabina u takvim slučajevima su podijeljena – neki zabranjuju pobačaj, dok ga drugi dopuštaju. Oni koji ga zabranjuju smatraju da i osobe s oštećenjima imaju pravo na život jednako kao i zdravi ljudi i nemamo pravo birati tko će živjeti, a tko umrijeti. Osim toga, postoji i mogućnost da je fetus i u takvim slučajevima zdrav jer samo neki postotak fetusa biva oštećen⁵⁹ te ćemo tada pobačajem uništiti zdravi fetus. S druge strane, oni rabini koji dopuštaju pobačaj u takvim slučajevima smatraju tugu roditelja odlučujućim čimbenikom, kao i psihički teret s kojim je žena suočena kada zna da nosi oštećeni fetus te da će roditi dijete čiji život će biti težak. Pobačaj u ovakvim slučajevima, kao i u slučaju zaraze rubeolom, mora biti obavljen prije negoli se navrší četrdeset dana trudnoće.⁶⁰

3.2.2. Nasljedne bolesti fetusa

Danas je moguće testirati fetus dok se još nalazi u majčinoj utrobi da bi se uočile raznovrsne genetske bolesti, uglavnom vezane uz kromosome i enzime. Jednako tako, u obiteljima u kojima postoji neka nasljedna bolest, postoji i bojazan da je fetus bolestan te se može utvrditi statistička učestalost oštećenja fetusa. U tom kontekstu treba spomenuti Tay-Sachsovu bolest i Downov sindrom.

Tay-Sachsova bolest je genetska bolest koja pogađa Židove istočnoeuropskog podrijetla. Genetski nedostatak uzrokuje manjak enzima heksozaminidaze A, čiji izostanak uzrokuje nastanak nakupina masti na živčanim stanicama novorođenčeta. Pri rođenju dijete se doima potpuno normalno, ali tijekom prvih četiri ili pet mjeseci života, pojavljuju se mentalna retardacija, sljepoća i paraliza. Velika većina djece oboljele od ove bolesti umire prije nego što navrší četiri godine, a nitko ne preživi petu godinu. Budući da je riječ o genetskoj bolesti, postoji 25 % šanse da će potomak roditelja koji su oboje nositelji ovog neispravnog gena oboljeti od Tay-Sachsove bolesti. Pomoću amniocenteze bo-

⁵⁹ Usp. A. STEINBERG, Hahapala Hamelahutit bemikre šel ademet, *Assia*, 4 (1973) 19-27.

⁶⁰ Usp. Yisraeli, *Responsa...*, pitanja 32, 209; Rabbi Jehiel Jaakov WEINBERG, *Noam*, Mahon Tora Šelema, Jeruzalem, 1966, 9:193; Waldenberg, *Responsa...*, IX, 51:3.

lest fetusa može se dijagnosticirati već tijekom prvih mjeseci trudnoće, a ako je fetus obolio, trudnoća se može okončati izazvanim pobačajem. Nema sumnje da okončanje ovakve trudnoće spašava obitelj od velike patnje.

Halahičko pitanje koje se ovdje postavlja jest: je li dopustivo prekinuti život živog fetusa da bi se spriječila patnja obitelji? Rabin Eliezer Waldenberg iz Jeruzalema dopušta pobačaj fetusa kojem je dijagnosticirana Tay-Sachsova bolest. Pobačaj se mora obaviti tijekom prvih sedam mjeseci trudnoće jer, po njegovu mišljenju, pobačaj učinjen nakon toga velika je opasnost za majku. Prema mišljenju rabina Waldenberga, u ovakvom se slučaju smijemo osloniti na stav rabina koji vjeruju da zabrana pobačaja ne potječe iz Tore nego su je donijeli mudraci, a koji u slučajevima kada se radi o velikoj tuzi i patnji, nisu izricali zabrane. U ovom slučaju, očekivani životni vijek fetusa je kratak, a patnja koju će smrt djeteta uzrokovati roditeljima, osobito majci, uglavnom je mentalne naravi, a ne tjelesna. Mentalna patnja često je teža, bolnija i ozbiljnija od fizičke boli.⁶¹ S druge strane, rabin Moshe Feinstein ozbiljno kritizira dopuštenja rabina Waldenberga. Njegov je stav da ubojstvo fetusa zabranjuje Tora te da takav čin potpada pod halahičku definiciju ubojstva, iako za ubojstvo fetusa nije propisana smrtna kazna. Rabin Feinstein ponavlja da je jedini slučaj u kojem je pobačaj dopušten onaj kada je majčin život u izravnoj i trenutnoj opasnosti.⁶² Neki su pokušali objasniti razliku u strogo mišljenju rabina Feinsteina i popustljivom mišljenju rabina Waldenberga činjenicom da žive na bitno različitim mjestima. Rabin Feinstein živi u SAD-u, gdje je pitanje pobačaja moralno, društveno, zakonski i politički vrlo nabijeno i osjetljivo u nacionalnim okvirima te se kao rabin koji se bavi halahom mora izuzetno oprezno nositi s ovim problemom te uzeti u obzir i židovski stav u nacionalnoj i moralnoj situaciji koja dominira mjestom na kojem živi. Za razliku od njega, rabin Waldenberg, koji živi u Izraelu, gdje pitanje pobačaja nije osjetljivo na nacionalnoj razini, tim problemom se bavi na drugačiji način i nema potrebe razmišljati i o moralnoj slici židovskog zakona.⁶³

Što se tiče dijagnoze Downova sindroma, ovo stanje se manifestira posebnim obilježjima lica i tijela. Razlog nastanka Downova sindroma je pojava jednog kromosoma viška, što uzrokuje mentalnu i tjelesnu retardaciju različitih stupnjeva. Osim toga, osobe s Downovim sindromom sklonije su raznim bolestima i pojavi raznovrsnih nedostataka, kao što su oštećenja srca, suženje gušterače, sklonost infekcijama i raku krvi. Usprkos tome, osobe s Downovim sindromom mogu živjeti desetljećima i njihovo je zdravlje neusporedivo bolje od pacijenata s Tay-Sachsovom bolesti. Današnji testovi koji se provode tijekom trudnoće mogu otkriti ima li fetus Downov sindrom. Postavlja se pitanje je li ženi koja je otkrila da njezin fetus ima Downov sindrom dopušteno pobaciti?

⁶¹ Usp. Waldenberg, *Responsa...*, XIII, 102.

⁶² Usp. Feinstein, *Responsa...*, Hošen Mišpat, II, 69.

⁶³ Usp. Sinclair, *Mifgaš...*, 261.

Prema rabinu Feinsteinu, koji zabranjuje pobačaj u slučaju Tay-Sachsove bolesti, pobačaj nikako nije dopušten u slučaju fetusa s Downovim sindromom,⁶⁴ dok rabin Waldenberg smatra da je pobačaj dopušten čak i u ovom slučaju jer, po njegovu mišljenju, zabrana pobačaja potječe od mudraca, a ne iz Tore. Stoga, da bi se spriječila velika tuga radi bolesnog novorođenčeta, pobačaj je dopušten.⁶⁵ Važno je reći i da rabin Waldenberg u ovom slučaju pobačaj ne dopušta svima, nego odluku prepušta pojedinačnom eminentnom rabinu koji dobro poznaje par koji mu je došao s takvim pitanjem. Ta bliskost rabina s roditeljima znači da će rabin znati kakvoga su karaktera roditelji, koliko je snažna njihova vjera i kakve su njihove mentalne sposobnosti jer svi ovi faktori imaju veliku važnost pri donošenju halahičke odluke. Postoje obitelji koje su sposobne odgojiti dijete s Downovim sindromom s ljubavlju i predanošću, istovremeno osnažujući obiteljsku vezu i prenoseći vrijednosti (poštovanje ljudskoga života, altruizam) ostatku obitelji. S druge strane, postoje i roditelji koji su manje snažni i za koje bi takva situacija predstavljala kraj svijeta. Kao što je to i inače slučaj, i ovdje halahička odluka ima važan osobni aspekt i ovisi o procjeni ozbiljnosti zdravstvenog stanja i mentalne snage roditelja. To su faktori koje rabin koji poznaje obitelj treba uzeti u obzir prilikom donošenja halahičke odluke.

3.3. Prorjeđivanje embrija

Prorjeđivanje (ili smanjivanje broja) embrija trenutno se savjetuje iz medicinskih razloga kod trudnoća s većim brojem embrija, na primjer četiri, pet ili šest, stvorenih zahvaljujući tehnikama umjetne oplodnje. U takvim situacijama male su šanse da će više od 2 ili tri embrija preživjeti, tj. biti doneseni do termina i rođeni. S druge strane, smanji li se broj embrija, oni koji ostaju imaju dramatično veće šanse preživjeti. Većina rabina u takvim slučajevima dopušta prorjeđivanje embrija.⁶⁶

3.4. Situacija u kojoj bi nedostatak intervencije mogao ugroziti majku i fetus

U slučaju kada nedostatak intervencije u proces rađanja može izazvati smrti majke i fetusa postoje različita mišljenja o tome je li dopušteno ubiti fetus čak i nakon što su izašli glava i veći dio tijela. Postoje rabini koji to dopuštaju čak i nakon što je izašla glava, jer se smatra da će bez uplitanja oboje umrijeti.⁶⁷ I

⁶⁴ Usp. Feinstein, *Responsa...*, Hošen Mišpat, II, 69.

⁶⁵ Usp. Waldenberg, *Responsa...*, IX, 52:3; XIV, 43:4.

⁶⁶ Usp. R. Y. ZILBERSTEIN, P. M. OSHER, Dilul Ubarim, *Assia*, 1989, 45-46, 68-62; Avraham, *Nišmat...*, III, Hošen Mišpat, 425:1.

⁶⁷ Usp. R. D. Z. HOFFMANN (1843-1921), *Responsa Melamed Lehoil*, New York, 1954, Jore Dea, 69.

drugi rabini dopuštaju pobačaj u takvom slučaju, ali iz drugačijih razloga. Po njihovu mišljenju fetus postaje ravnopravan s majkom od trenutka kada mu je izašla glava samo u intervenciji kojom se spašava jedno na štetu drugog. Ali, kada su oboje u životnoj opasnosti, majka ima prioritet pred djetetom jer djetetov život nije zajamčen sve do trideset dana poslije rođenja.⁶⁸ Suprotno tome, postoje i odluke koje zabranjuju ubiti fetus nakon što je rođen veći dio tijela – čak i ako su oba života u opasnosti.⁶⁹ Glavni argument zagovornika ovakvog stava je taj da nema opravdanja za uplitanje u prirodni tijek stvari te da liječnik nema pravo donositi odluke u takvoj situaciji.

3.5. Vanjski razlozi pobačaja

U ovom odlomku ispitat ćemo mišljenje halahe u slučajevima kada do pobačaja dolazi iz nemedicinskih razloga koji su izvanjski majci i fetusu. Može biti riječ o socioekonomskom statusu majke ili o neželjenoj trudnoći nastaloj izvan braka ili u drugom odnosu, o trudnoći koja je posljedica silovanja, prostitucije ili incesta. S halahičkog gledišta, velika je razlika između trudnoće neudane žene koja je zatrudnjela u prostituiranju, čiji fetus halahički nije upitan, te trudnoće udane žene s drugim muškarcem u kojem slučaju se dijete smatra mamzerom⁷⁰ te mu je zabranjeno stupiti u brak sa Židovom. Većina rabina zabranjuju pobačaj u oba slučaja jer nema nikakve razlike između zakonitog i nezakonitog fetusa te mamzera kada je riječ o pravu na život.⁷¹ Suprotno tome, postoje rabini koji vjeruju da je zabranjeno pobaciti neželjeni fetus u slučaju neudane žene, ali dopuštaju pobačaj mamzera.⁷² Postoji i jedna presuda koja je dopustila pobačaj čak i neudanoj ženi.⁷³ Halahički stručnjaci se slažu da je ženi koja je silovana dopušteno pobaciti fetus kojega nosi.⁷⁴ Kada je riječ o pobačaju iz socioekonomskih razloga što je najčešći razlog kojeg navode žene koje žele pobaciti, halahički stručnjaci u potpunosti zabranjuju takav pobačaj.

⁶⁸ Usp. Jakobovits, *Harefua vehajahadut...*, 225.

⁶⁹ Usp. Yosef, *Responsa...*, IV, Even HaEzer, 4; Uziel, *Responsa...*, III, Hošen Mišpat, 46.

⁷⁰ Mamzer – temelji se na zabrani iz Tore: »Ni mješanac neka se ne prima u zajednicu Vječnoga; neka se njegovi ne primaju u zajednicu Vječnoga ni do desetog koljena« (Pnz 23,3). Zabrana se odnosi na dijete začeto u spolnoj vezi kakvu Tora zabranjuje (incest ili dijete koje je udana žena začela s nekim tko nije njezin muž) ili na potomka takve osobe (usp. Dadon, *Židovstvo...*, 224, 450-451, 750). To je ključno i bolno pitanje jer je status mamzera vrlo problematičan, budući da on ne može oženiti Židovku već samo mamzeret (ženu istog statusa), a Židov je i ne može promijeniti vjeru ili promijeniti svoj status; Majmonid, *Mišne Tora*, Isure Bia, 15. poglavlje; Karo, *Šulhan Aruh*, Even Haezer, 4.

⁷¹ Usp. Bacharach, *Responsa...*, 31.

⁷² Usp. Uziel, *Responsa...*, III, Hošen Mišpat, 47.

⁷³ Usp. R. Josef HAIM (1834-1909), *Responsa Rav Pealim*, Jeruzalem, 1970, I, Even HaEzer, 4.

⁷⁴ Usp. Waldenberg, *Responsa...*, IX, 51:3; Avraham, *Nišmat...*, Hošen Mišpat, 425.

4. Pobačaj za vrijeme holokausta

Nacistički eugeničari poticali su trudnoće arijevske populacije te su pobačaj proglasili protuzakonitim. Istovremeno su u nacističkoj Njemačkoj nacisti nastojali u potpunosti zaustaviti rađanja Židova.⁷⁵

Dana 7. svibnja 1942. godine nacisti su donijeli odredbu po kojoj se zabranjuje trudnoća Židova u getu Kovna.⁷⁶ Svaka Židovka koja ostane trudna bit će pogubljena na licu mjesta. Zbog takve odluke, žene su često pribjegavale pobačajima, o čemu svjedoče ljudi u litavskim getima gradova Kovna, Šiauliaija i Vilnusa. Dr. Moshe Figenberg, koji je radio kao ginekolog u getu Vilnusa, svjedoči: »Zbog smrtne kazne koja se nadvila nad svaku ženu koja bi rodila u getu, ženski odjel u bolnici u kojoj sam radio bio je prekrčan slučajevima pobačaja.«⁷⁷ Herman (Herschel) Kruk (1897-1944), koji je pobjegao iz Varšave i preselio u Vilnius na samom početku invazije na Poljsku, pisao je o svojem iskustvu života u getu Vilnusa:

»Danas je Gestapo pozvao dva predstavnika Judenrata i rekao im: 'Počevši od danas, Židovima je zabranjeno imati djecu.' [...] Dojam koji je ova uredba ostavila na geto bio je neopisiv. Svatko je citirao Knjigu Izlaska, gdje je faraon, egipatski kralj, zabranio Židovima rađanje muške djece. Faraon dvadesetoga stoljeća je još veća i još strašnja prijetnja.«⁷⁸

Dr. Aharon Peretz, ginekolog u getu Kovna, opisao je kako su žene koje su zatrudnjele bile prisiljene na pobačaj odmah poslije gubitka menstruacije.⁷⁹ Dobar opis situacije u getu grada Šiauliaija može se pronaći u zapisniku sa sastanka Judenrata 1943. godine:

»Nedavno je nakon jednog poroda u Kovnu zbog njega strijeljana cijela obitelj. Može li se trudnicu prisiliti na pobačaj? Trenutno je u getu otprilike 20 trudnica, većina u prvim mjesecima trudnoće, ali neke već i u četvrtom i petom, a jedna čak u osmom mjesecu trudnoće. Samo dvije trudnice odbile su počiniti pobačaj. [...] Mora ih se nagovoriti na pobačaj. Mora im se reći što se dogodilo u Kovnu i u Rigi. [...] Kako se može počiniti pobačaj kada je žena već osam mjeseci trudna? I što će se dogoditi ako se dijete ipak rodi živo? Hoćemo li ga ubiti? To su vrlo teški slučajevi i niti jedan liječnik neće preuzeti odgovornost da ubije živo dijete. [...] Možda bismo trebali dopustiti da se dijete rodi pa ga dati

⁷⁵ Usporedbu položaj žene u Weimarskoj republici i nacističkoj Njemačkoj u: <https://weimarrepublicandnazigermany.weebly.com/investigation-1---comparison-women.html> (07.08.2022). »Između 1935. i 1940. bilo je samo 14.333 zahtjeva za prekid trudnoće i 9.701 odobrenje. Pod nacističkom Njemačkom pobačaj je postao nezakonit za arijevsku populaciju, ali je bio potican i bio je besplatno dostupan za židovske žene.«

⁷⁶ Usp. M. L. MORGAN, *Dilemmas in Modern Jewish Thought. The Dialectics of Revelation and History*, Bloomington, Indiana University Press, 1992, 92.

⁷⁷ B. CHALMERS, *Birth, Sex, and Abuse. Women's voices Under Nazi Rule*, Surrey, Grosvenor House Publishing, 2015, 74.

⁷⁸ Herman KRUK, *Tagebuekh fun Vilner Ghetto*, YIVO, 1961, 157.

⁷⁹ Usp. Chalmers, *Birth...*, 74.

kršćanima? Ne možemo dopustiti da se dijete rodi jer smo obavezni prijaviti svako rođenje.«⁸⁰

Rabin Ephraim Oshry⁸¹ bio je rabin geta u Kovnu. On svjedoči u jednoj od svojih responsa o situaciji u getu vezanoj uz pobačaj:

»Dana 7. svibnja 1942. godine prokleti nacisti su izdali naredbu koja kaže: 'Sve Židovke za koje se utvrdi da su trudne, bit će ubijene.' Točno toga dana trudna je Židovka prolazila kraj bolnice u getu, a jedan od nacističkih ubojica ju je primijetio i ubio je jer je prekršila njihovu zapovijed: ne razmnožavati se. Kad joj je ubojičin metak probio srce, žena je pala na tlo i duša ju je napustila.«⁸²

Prolaznici su je odmah odveli u bolnicu, ali svi njihovi naponi da je spase bili su uzaludni. No, budući da je bila pri kraju trudnoće, liječnik je rekao da je još moguće spasiti dijete. Bilo je nužno odmah obaviti carski rez. Ali, jer židovski zakon ne dopušta skrnavljenje mrtvoga tijela, rabina koji je svjedočio tom užasu židovski je liječnik upitao je li carski rez dopustiv. Rabin Oshry je presudio da zahvat treba obaviti brzo da bi se spasilo još živo dijete. Ali, rabin piše da su okrutni ubojice ubrzo došli u bolnicu da bi evidentirali smrt trudne žene i otkrili da je dijete spašeno. Bili su toliko ljutiti da su djetetu razbili glavu udarcima o zid.⁸³

Rabin Oshry je upitan i o prekidu trudnoće:⁸⁴ »Pitali su me 10. kolovoza 1942.: 'Smože li trudnica u getu prekinuti trudnoću zato što su nacisti zapovjedili da će ubiti svaku trudnu ženu i njezino dijete? Nije li to *'pikuah nefesh'*?«⁸⁵ Nakon što je pažljivo proučio pravnu literaturu koja je spomenuta na početku ovoga članka,⁸⁶ rabin Oshry je presudio da je pobačaj dopušten da bi se spasilo trudnicu od posljedica uredbe jer je jasno da će oboje biti ubijeni, i majka i dijete.

⁸⁰ *Isto*, 73; za više o situaciji u getu Šiauliaija vidi dnevnik dr. Aharon Picka (1872-1944): Dr. Aharon PICK, *Rešimot miGej Haharega, Zihronot ktuvim bageto haŠiauliai (Litva) bešanim 1942. – 1944.*, Tel Aviv, Igud Joce Lita, 1998, 149-150.

⁸¹ R. Ephraim Oshry (1914-2003) tijekom holokausta služio je kao važan izvor znanja Židovima iz Kovna te odgovarao na najsloženija i najmučnija pitanja židovskog zakona i moralnosti u vrijeme kad je kriza bila dublja nego ikada prije u židovskoj povijesti. Na komadima papira počeo je bilježiti ta moralna i vjerska pitanja i svoje odgovore na njih. Te je papire zakopao u limenkama, u nadi da će ih ponovo iskopati poslije rata, što je i učinio poslije oslobođenja. Nakon završetka rata ispisao je pitanja koja je primio i svoje odgovore na ta pitanja te ih objavio u pet tomova pod nazivom *She'elot u-teshuvot mi-ma'amaqim* (Pitanja i response iz Dubina). Više o rabinu Ephraimu Oshryju i getu grada Kovna vidi: K. DADON, Duhovni otpor tijekom holokausta – Interpretacija izabranih primjera literature response, *Crkva u svijetu*, 51 (2016) 2, 203-234, 209-210.

⁸² R. E. OSHRY, *Responsa Mi-ma'amaqim*, New York, Modern Linotype Co., 1970, II, (pitanje 10), 53.

⁸³ Oshry, *Responsa...*, I, 53-58; Chalmers, *Birth...*, 74-75.

⁸⁴ Oshry, *Responsa...*, I (pitanje 20), 126.

⁸⁵ *Pikuah nefesh* – opasnost po život; micva obveze narušavanja svih ostalih micva iz Tore u okolnostima koje to zahtijevaju radi spašavanja života; Dadon, *Židovstvo...*, 271-272.

⁸⁶ Vidi raspravu u Mišni u Ohalot i presudu Šulhan Aruha u vezi zakona o *Rodef*.

U radnim logorima i logorima smrti situacija je bila drukčija nego u getima. U sustavu nacističkih logora Židovke su ostajale u drugom stanju ili od sporazumnog seksualnog odnosa, od prisilne prostitucije⁸⁷ ili od silovanja. Trudnice su bile glavne žrtve istrebljenja ako ne bi pobacile ili dopustile da im djeca budu ubijena odmah po rođenju ili kada su bile odvojene od djece za vrijeme selekcije.⁸⁸ Židovski liječnici tamo su radili bez pomoćnog medicinskog osoblja i nisu pripadali onima čija je uloga bila da snose odgovornost za život zajednice. Pobačaj ili neka druga intervencija u logoru vezana uz trudnoću bila je riskantna za liječnika; ipak, bilo je liječnika koji su pomagali trudnicama sakriti trudnoću ili pobaciti ili ubiti novorođenče da bi spasili žene.⁸⁹ U koncentracijskom logoru za žene Ravensbrucku, žene koje bi zatrudnjele ili su pristajale na potajni pobačaj ili su bile prisiljene ubiti svoje dijete poslije poroda ili bi i same bile ubijene ako bi njihova trudnoća bila otkrivena.⁹⁰

Jedna od najstrašnijih priča vezanih uz pobačaj tijekom holokausta govori o dr. Giselli Perl. Prije Drugog svjetskog rata dr. Perl je radila kao ginekologinja u Sighetu Marmatjei, u Rumunjskoj. Godine 1944. preseljena je s ostatkom Židova iz Sigheta u logor Auschwitz – Birkenau. U jednom ju je trenutku Mengele⁹¹ postavio za liječnicu u svojoj klinici. Tamo je u teškim uvjetima pomagala onima koji su joj dolazili da bi im olakšala patnju. Kada je vidjela da nacisti traže trudnice obećavajući obilnije porcije hrane, ali u stvarnosti ubijajući ih tijekom strašnih eksperimenata i mučenja, dr. Perl je počela pomagati ženama da pobace svoje fetuse umjesto da ih prijavi Mengeleu. Time je riskirala vlastiti život.⁹² Pobačaji i infanticid postali su metode preživljavanja kojima su se trudnice štatile od eksperimenata i istrebljenja. Dr. Perl je obavljala pobačaje, porode i infanticid da bi zaštitila majke od Mengelea.⁹³ Nacisti su ubili gotovo svu novorođenčad, često tako što su ih utapali u vjedru vode pred očima majki.⁹⁴ Dr. Perl je obavila stotine pobačaja, ponekad se služeći samo rukama, što je ženama nanosilo strašnu bol. Napisala je u svojim memoarima: »Na kraju, ja sam bila ta koja sam joj dala dar – bio je to dar njezina života time što sam uništila dječ-

⁸⁷ Usp. R. G. SAIDEL, *The Jewish Women of Ravensbruck Concentration Camp*, Wisconsin, University of Wisconsin Press, 2004, 214.

⁸⁸ Usp. D. OFER i dr. (ur.), *Women in the Holocaust*, New Haven, CT, Yale University Press, 1998, 7, 95, 315.

⁸⁹ Za više informacija o prisilnim pobačajima koje su naredili SS-ovci i tajnim pobačajima zatočenica, vidi: S. M. HEDGEPEETH, R. G. SAIDEL, *Sexual Violence Against Jewish Women During the Holocaust*, Waltham, Brandeis University Press, 2010, 156-175.

⁹⁰ Usp. Saidel, *The Jewish...*, 211.

⁹¹ Usp. Josef Mengele (1911-1979) – njemački nacistički liječnik koji je stekao nadimak »Anđeo smrti« zbog okrutnih pokusa koje je provodio na ljudima u Auschwitzu i drugim koncentracijskim logorima.

⁹² Usp. L. FRIDLER, *Le-ma'an yed'u dor aharon: em u-vat ba-Sho'ah*, Alon Shevut, 2008, 85.

⁹³ Usp. G. PERL, *I was a Doctor in Auschwitz*, Madison, International Universities Press, 1948, 72.

⁹⁴ Usp. Saidel, *The Jewish...*, 211.

ćića kojeg je tako očajnički željela, samo dva dana nakon što je rođen.«⁹⁵ Nakon rata, dr. Perl je postala američka državljanka i otvorila je privatnu opstetričku praksu na Manhattanu. Većina njezinih pacijenata bile su žene koje su preživjele holokaust. Nakon nekog vremena postala je stručnjakinja za neplodnost i radila u bolnici Mount Sinai.⁹⁶ Anna Keppich, Židovka i liječnica u Auschwitzu, ovako je napisala:

»U bolnici sam vidjela žene koje su rodile prirodnim putem kako guše vlastitu djecu jer su ih na to prisilili Nijemci. [...] Bilo mi je teško kao liječnici tim ženama davati injekcije i gledati kako to isto čine i drugi liječnici, ali na to smo bili prisiljeni pa smo to morali učiniti.«⁹⁷

Rabin Sinai Adler⁹⁸ u svojoj knjizi raspravlja o slučaju Ruth Elias⁹⁹ koja je u Auschwitzu ubila svoje dijete da bi sebe spasila od sigurne smrti.

»Jedna je žena ispričala svoju priču: Kad je stigla u Auschwitz rodila je djevojčicu. To se dogodilo u tzv. 'obiteljskom logoru'. Prema uvjetima koji su tamo vladali, u toj situaciji Nijemci bi ubili i majku i dijete. Bila je tamo druga žena, također zatvorenica, koja je služila kao liječnica u bolničkoj baraci. Toj majci je donijela injekciju morfija i molila je da injekcijom usmrti dijete jer će tako dobiti priliku da ostane živa. U početku je majka odbila, ali na kraju je to učinila. Pitanje je: Je li to dopušteno učiniti ili nije?«¹⁰⁰

U svojem se odgovoru rabin Adler poslužio slavnim objašnjenjem iz Talmuda kojim se zabranjuje ubojstvo nedužne osobe radi spašavanja vlastitog života: »Tko može reći da je tvoja krv crvenija od krvi drugoga? Možda je njegova krv crvenija od tvoje.«¹⁰¹ Rabin Adler tvrdi da je u takvom slučaju majci dopušteno ubiti svoje dijete da bi spasila sebe jer će nacisti u svakom slučaju ubiti dijete. Dakle, majčina krv doista jest crvenija od djetetove krvi.

Općenito gledajući, može se reći da je za vrijeme holokausta odluka da se ne počini pobačaj ugrožavala i život majke i život fetusa te je svakako završavala smrću njih oboje. U takvoj situaciji vidjeli smo da većina rabina dopušta poba-

⁹⁵ Perl, *I was...*, 83; Za više o pobačajima u Auschwitzu vidi: H. KUBICA (ur.), *Pregnant Women and Children Born in Auschwitz*, Oświęcim, Auschwitz – Birkenau State Museum, 2010, 27.

⁹⁶ Usp. G. M. WEISZ, K. KWIET, Managing Pregnancy in Nazi Concentration Camps. The Role of Two Jewish Doctors, *Rambam Maimonides Medical Journal*, 9 (2018) 3, 1-8; vidi tamo o drugim liječnicima koji su u opasnost doveli vlastite živote da bi u koncentracijskim logorima pomagali trudnicama.

⁹⁷ Kubica, *Pregnant...*, 29.

⁹⁸ R. Sinai Adler (rođen 1928.) rođen je u Pragu (Čehoslovačka). U ožujku 1943. je odveden u geto Theresienstadt, u ljeto 1944. je prebačen u Auschwitz, a potom u koncentracijski logor Mauthausen i Gunkirchen. Tamo je dočekaao oslobođenje logora. Godine 1945. emigrirao je u Izrael i studirao u Jeruzalemu na ješivi Hebron. Godine 1962. je imenovan glavnim rabinom u Ašdodu. Preselio se u Mevasseret Zion, gdje je počeo poučavati u ješivi Meretz.

⁹⁹ Usp. R. ELIAS, *Ruah Haim*, Tel Aviv, 1998, 90-139.

¹⁰⁰ R. S. ADLER, *Še'elot beGej Calmavet uBeerec Haim*, Jeruzalem, 2000, 18-21.

¹⁰¹ *BT Sanhedrin*, 74a; K. DADON, Stav prema spašavanju života u židovskom zakonu. Milosrdni Samaritanac – ideal ili dužnost, moralna ili pravna obveza?, *Nova prisutnost*, 15 (2017) 3, 393-423, 406.

čaj i ubojstvo fetusa.¹⁰² Kao što smo vidjeli, tijekom holokausta ubijane su čak i zdrave, već rođene bebe. U takvim slučajevima, gledano sa stajališta halahe, ali i realistično, jedini izbor bio je odabrati majku jer dijete nije imalo nikakvu šansu preživjeti zbog strašne nacističke odredbe. Ako bi ostalo na životu, takvo bi dijete dovelo u opasnost ne samo svoj život nego i život svoje majke. Čin prisilnog pobačaja i ubojstva novorođenčadi među najšokantnijim i najstrašnijim su zbivanjima holokausta. Liječnici i žene bile su suočeni s teškim moralnim dilemama. Majke su morale odlučiti o sudbini svoje djece, uzeti njihove živote u svoje ruke. Neke od tih majki bile su spašene, ali za neke je kasniji život s ovim traumama bio teži od smrti.

Zaključak

Članak raspravlja o stavu judaizma o izazvanom pobačaju. Nakon kratkog iznošenja moralnih gledišta, analizirani su različiti izvori judaizma koji se bave temom pobačaja, pokazujući kako je tumačenje dva stiha Knjige Izlaska dovelo do nastanka dva ideološki različita stava o izazvanom pobačaju. Može se reći da je židovski pristup srednji, između liberalno-feminističkog koji misli da je fetus *pars viscerum matris* te konzervativno-katoličkog, prema kojem fetus ima zaseban i potpun pravni status, jednak statusu majke koja ga nosi.

Prema mišljenju judaizma, fetus je doista neovisno i zasebno biće, ali njegov pravni položaj nije isti kao i pravni položaj majke. Fetus ima ljudski potencijal i može doseći svoja puna prava nakon rođenja, ali status ovoga potencijala niži je od prava majke koja je već definirana kao osoba s potpunim pravima. Stoga, prema judaizmu, ako je fetus opasnost tjelesnom ili duševnom zdravlju majke, majku se mora spasiti čak i ako to znači da ćemo pritom ozlijediti fetus.

Iako teološka literatura antičkog i srednjovjekovnog svijeta raspolaže brojnim raspravama o pobačaju, rabinska literatura sve do srednjega vijeka ne spominje izazvani pobačaj kod Židova i pretpostavlja se da je tome razlog činjenica da obavljanje pobačaja nije bilo uobičajeno u židovskom društvu te stoga nije ni bilo potrebe za detaljnom rabinskom raspravom o tome pitanju. Napredak medicinske znanosti potaknuo je pojavu mnogih pitanja rabinima vezanih uz medicinsku etiku, uključujući i pitanje pobačaja.

Ovaj članak donosi različite presude rabinskih autoriteta pronađene pregledom mnogih knjige responsa. Većina halahičkih autoriteta sustavno štiti majku i dopušta obavljanje pobačaja u raznim slučajevima koji mogu nastati kao posljedica medicinskih problema ili zdravstvenih stanja kako majke, tako i fetusa. Većina rabina vjeruje da je majčin život onaj kojega se mora spašavati u situaciji kada bi odustajanje od medicinske intervencije ugrozilo i majku i fetus. Ako se traži dopuštenje pobačaja iz nemedicinskih razloga, kada je trudnoća

¹⁰² Usp. Hoffmann, *Responsa...*, Jore Dea, 69.

posljedica silovanja, većina rabina dopušta prekid trudnoće. No, kada su razlozi pobačaja vezani uz socioekonomski položaj majke, što je danas najčešće slučaj, većina rabina protivi se pobačaju.

Na kraju članka analiziran je i prisilni pobačaj tijekom holokausta, nakon donošenja nacističke odredbe da se žena koja ostane u drugom stanju ima kazniti smrtnom kaznom. U takvoj situaciji, odustajanje od pobačaja značilo je sigurnu smrtnu kaznu i za majku i za fetus. Tada su svi rabini dopuštali ne samo pobačaj, nego i ubojstvo novorođenčeta nakon rođenja. Želimo u ovome kontekstu naglasiti da rad raspravlja samo o pravno-halahičkom aspektu problema te se ne bavi traumatičnim mentalnim aspektom s kojim su se morale suočiti majke, primalje i liječnici koji su sudjelovali u pobačaju ili u ubojstvu zdravog novorođenčeta nakon poroda.

Kotel Dadon*

Abortion in Judaism – in Biblical Texts, Talmud, Rabbinic Literature and During the Holocaust

Summary

The issue of abortion is a sensitive and controversial one. It raises questions and dilemmas from many different areas. The issue also often comes up on the public agenda all over the world. This article discusses the status of abortion according to Judaism. In it, the author analyzes various sources of Judaism on the subject of abortion, from the written Torah to the Oral Torah, which includes the literature of the Talmud, the Mishna, the Midrash and late rabbinic literature. In addition to the theoretical and analytical discussion of the abstract principles underlying the issue of abortion, the author deals with the practical aspect, the attitude of Jewish law to abortion in various cases, from cases in which the reasons for the abortion are related to the mother, such as physical or mental danger to the mother's life, that derive directly or indirectly from the pregnancy to cases where the reason for abortion is related to the fetus, such as a defect in the fetus that could result from the mother's medical condition or an inherited disease of the fetus or cases where the abortion is caused by an external factor resulting from a socioeconomic situation, rape, prostitution or incest. In the final part of the article, the author explores the issue of abortion during the Holocaust.

Key words: abortion, fetus, Judaism, rabbi, responsa, Talmud.

(na engl. prev. Kotel Dadon)

---

* Kotel Dadon, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chair of Judaic Studies; Chief Rabbi, the Bet Israel Jewish Community of Croatia; Address: Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: kdadon@gmail.com.